

503

DE PUNTJES OP DE

VAN HET PRACTSCH
HUMANISME

MAART 1955

Orgaan van de
CENTRALE COMMISSIE
PRACTISCH HUMANISME

SECRETARIAAT:

MAURITSSTRAAT 64

UTRECHT

TELEFOON 22870

12

THE UNITED STATES OF AMERICA

DEPARTMENT OF THE ARMY

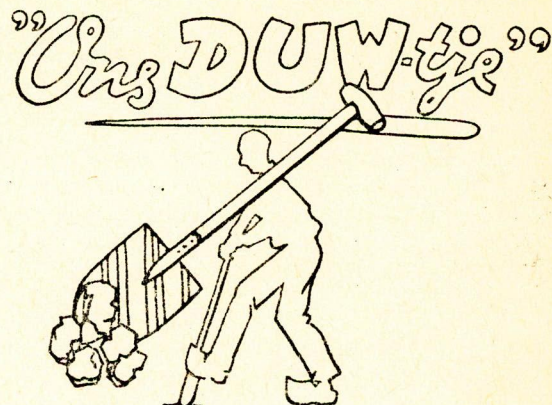
OFFICE OF THE ADJUTANT GENERAL

12

THE UNITED STATES OF AMERICA
DEPARTMENT OF THE ARMY
OFFICE OF THE ADJUTANT GENERAL

ADJUTANT GENERAL
OFFICE OF THE ADJUTANT GENERAL
OFFICE OF THE ADJUTANT GENERAL

WENDEN TOTOF AFWACHTEN? I.

Met deze vier woorden is een vraag van langere adem aangeduid, die reeds in verscheidene van onze regionale conferenties onderwerp van bespreking is geweest, de vraag namelijk of de raadsman zich eigener beweging **moet** en mag wenden tot de mens die in moeilijkheden verkeert, of dat hij moet afwachten tot deze zich tot hem wendt. Het is een vraag waarmee onze raadslieden in het algemeen, maar zeer in het bijzonder onze raadslieden in de arbeiderskampen regelmatig in hun praktijk worden geconfronteerd. Hij is belangrijk genoeg om hem ook in Ons DUW-tje nog eens aan een beschouwende analyse te onderwerpen.

Sommigen zijn geneigd de vraag zonder enige reserve met "ja" te beantwoorden. Anderen - maar het waren nooit raadslieden uit de praktijk van ons werk - zeggen: nee, je mag je nooit bemoeien met de levensproblemen van de ander als hij je daar niet uitdrukkelijk om vraagt. En weer anderen - en dan zijn het wel raadslieden uit onze eigen kring - antwoorden met "ja", maar maken tegelijk een aantal reserves. Er is blijkbaar veel vóór, maar ook wel wat tegen de ongevraagde bemoeienis van de raadsman met de levensmoeilijkheden van de ander aan te voeren. Het ongereserveerde "ja" en het verabsoluteerde "neen" schijnen beiden geen adequaat antwoord op de vraag te kunnen zijn. Laten we trachten de argumenten vóór en de bedenkingen tegen de ongevraagde bemoeienis af te wegen en ons aldus rekenschap van het vraagstuk te geven.

Argumenten vóór bemoeienis.

Hierbij kunnen we een onderscheid maken tussen de beweegredenen, die de raadsman vanuit zichzelf en vanuit zijn levensovertuiging nopen bemoeienis te zoeken en beweegredenen die uit de toestand van de (eventuele) cliënt voortvloeien. De raadsman heeft namelijk zelf zijn, in zijn levensovertuiging wortelende, goede redenen om zich met de ander in te laten, en de cliënt kan in een toestand verkeren waarin en waardoor hij niet tot het vragen van hulp komt.

Voor wat de beweegredenen vanuit de raadsman zelf betreft, zien we er al aanstonds drie.

Daar is in de eerste plaats de bekommernis om de medemens en zijn lot, waaruit geheel ons werk van geestelijke verzorging en praktisch Humanisme is geboren. Deze bekommernis strekt niet slechts tot daar waar de

mens om hulp vraagt, maar reikt verder en verbiedt ons hulp te onthouden, daar waar wij zelf menen hulp te kunnen verlenen. Het is een eis van menselijkheid, waarvan het niet de vraag is of we er aan mogen voldoen, maar waaraan we móeten voldoen, willen we die menselijkheid zelf niet verloochenen.

In concreto: als een drenkeling in het water ligt, vragen we ons niet af of we hem er uit mógen halen, maar we doen het omdat we móeten, omdat het een gebiedende eis van ons mens-zijn is. Of, minder pathetisch en meer op de praktijk in de kampen afgesteld: zou de raadsman geen bemoeienis zoeken met de man van wie hij ziet, dat hij zich moeilijk aan het kampleven aanpast, of met de man die aan de drank is, misschien wel omdat zijn leven zo vreugdeloos was, of heel gewoon maar met de man die ziek ligt in het ziekenzaaltje, of ook met de man die kennelijk ergens over tobt, maar over z'n tobberijen niet spreekt?

Het lijkt alles vanzelfsprekend en vanwege die vanzelfsprekendheid overbodig er ook maar de weinige bovenstaande woorden aan te wijden. Toch is het minder overbodig dan het schijnt, getuige de mensen van wie we hierboven gewaagden, die de bemoeienis van de raadsman beperkt zouden willen zien tot diegenen die er uitdrukkelijk om vragen.

Een tweede beweegreden van de raadsman en daarmee een argument voor bemoeienis met de medemens, ook als deze daar niet zelf om vraagt, is gelegen in onze verantwoordelijkheid, ook voor die medemens en zijn lot. Verantwoordelijkheid is van een actievare strekking dan bekommernis. Vanuit onze bekommernis móeten we helpen, kunnen we het niet nalaten. Vanuit onze verantwoordelijkheid mógen we het niet nalaten, is het zedelijke plicht te helpen, waar we dit menen te kunnen doen. Wat zou het begrip verantwoordelijkheid nog inhouden als het niet betrokken was op de ander en het andere, als het die ander en het andere niet omvat? De mens is verantwoordelijk voor zijn doen, maar ook voor zijn laten. Wie nalaat de ander hulp te verlenen, ook waar deze er niet om vraagt, voldoet niet aan de eis die de verantwoordelijkheid hem stelt.

In concreto: Wie de drenkeling laat verdrinken is mede verantwoordelijk voor zijn dood. Of minder theatraal: wie aan een mens in moeilijkheden voorbij gaat omdat deze zijn hulp niet inroept, schiet tekort. En de raadsman in een kamp zou tekort schieten als hij niet eigener beweging bemoeienis zoekt met de man, die aan zijn huwelijksmoeilijkheden dreigt kapot te gaan, of met de man die in besmettelijk negativisme eigen en anderer leven verzuurt, of met de man alweer die vlucht in de drank omdat hij 't leven niet aan kan.

Het behoeft hierbij waarschijnlijk nauwelijks gezegd, dat hulp bieden aan de ander vanuit het motief der verantwoordelijkheid niet inhoudt, dat de raadsman daarmee de ander van zijn verantwoordelijkheid ontheft of ook maar iets van diens verantwoordelijkheid op zich neemt, gesteld dat dit al mogelijk zou zijn.

Het zal duidelijk zijn, dat de genoemde beweegredenen van de raadsman om zich, ook ongevraagd, in te laten met de mens in zijn levensproblematiek, samenhangen met de levensovertuiging van de raadsman zelf. Wie bekommernis om de medemens en verantwoordelijkheid, ook voor zijn lot, niet als essentiële levenswaarden heeft herkend, kan ze ook moeilijk laten gelden. Nog nauwer misschien met de levensovertuiging verbonden is de derde beweegreden die wij willen aanvoeren als motief van waaruit de raadsman zich genoopt kan voelen bemoeienis met de medemens te zoeken. Zij is gelegen in de (humanistische) overtuiging dat de zin van het leven voor de

mens geen andere kan zijn dan dat wat hij is zo volledig mogelijk te zijn. Dat wil zeggen: in de zo volledig mogelijke verwerkelijking en ontplooiing van het menszijn en de menselijkheid zelf.

Wanneer de raadsman zich vanuit dit motief tot de mens in zijn moeilijkheden wendt, dan doet hij dat in het besef dat onder moeilijke omstandigheden en crisissituaties die menselijkheid 't meest is bedreigd en de eisen die 't menszijn stelt, 't moeilijkst worden vervuld. We behoeven maar te denken aan de geestelijke en zedelijke ontwrichting die een mislukt huwelijk kan teweeg brengen, of een langdurige werkloosheid. Om maar niet te spreken van de devaluatie van menselijke waarden bij oorlog of bezetting. En wie weet niet van de mens die dreigt onder zijn moeilijkheden te bezwijken en van zijn levensvervulling afziet in moedeloze passiviteit? Wie niet van de mens die alle moed verloren heeft en bereid is afstand te doen van 't leven zelf?

Als de raadsman aan hen niet voorbij gaat, maar ook ongevraagd - hoe zal de moedeloze nog vragen? - tot steun tracht te zijn, dan is 't niet alleen uit bekommernis en verantwoordelijkheid, maar ook uit eerbied voor het leven en uit de overtuiging dat dit leven, ook onder moeilijke omstandigheden geleefd moet worden en vervuld.

Maar niet alleen tot de mens in moeilijke levenssituaties zal de raadsman zich wenden vanuit dit motief. Hij kan en mag er krachtens zijn levensovertuiging ook geen vrede mee hebben dat de mens beneden zijn eigen mogelijkheden blijft, of vegeeteert als een dier. Hij zal niet aflaten de mens op te wekken zijn mogelijkheden tot ontplooiing te brengen en het leven te vervullen naar zijn schoonste en rijkste vorm.

In concreto betekent dit in een arbeiderskamp dat de raadsman de analphabeet (we komen hem meermalen tegen!) stimuleert nog te leren lezen, dat hij de begaafde ongeschoolde arbeider wijst op de mogelijkheid tot schooling in een Rijkswerkplaats, dat hij de man die rijp en groen leest, helpt bij de vorming van zijn keuze. Maar het betekent ook, dat hij de afgestompte en onverschillige geest tot nieuw leven wekt, dat hij negativisme tracht om te buigen naar positiever trant, dat hij belangstelling wekt voor vragen van leven en wereld, dat hij aanspoort tot redelijke en zedelijke verantwoording in denken en doen, kortom dat hij de krachten activeert die de mens een vollediger mens doen zijn.

Met ons gehele Verbondswerk doen we trouwens niet anders dan ons wenden tot de buitenkerkelijken in ons volk, ook zonder dat die buitenkerkelijken daarom vragen, voor een groot deel juist omdat ze er niet om vragen. De raadsman staat ten deze niet in een uitzonderingspositie, behalve dan dat hij zich primair richt tot de mens die in moeilijke levenssituaties verkeert.

Drie beweegredenen hebben we hiermee genoemd die de raadsman vanuit zijn levensovertuiging nopen zich te wenden tot de medemens, ook voordat en zonder dat deze er uitdrukkelijk om vraagt: bekommernis, verantwoordelijkheid, en de overtuiging dat het mens-zijn en de menselijkheid dienen te worden vervuld en ontplooid. En hiermee hebben we alleen nog vanuit de raadsman en zijn motieven geredeneerd. Een volgende maal zullen we nagaan of er ook van de cliënt uit gezien redenen zijn die het "wenden tot" noodzakelijk kunnen maken. Daarna zullen dan ook de bedenkingen er tegen, worden aangevoerd en beschouwd.

UIT DE BELEVENISSEN VAN EEN RAADSMAN.

-DE MEDICIJNMAN.-

't Is niet goed de naakte waarheid te verbloemen, hoewel het in m'n verbeelding geen slecht figuur zou maken, een compositie waar zelfs Kees van Dongen content mee zou zijn.

Die onthulling dan, terwille van de waarheid, houdt verband met de machtige kok die de schuimspaan zwaait in het kamp gelegen bij het verste punt van ons eiland. Zo'n strategisch punt van waaruit de Teutonen herhaaldelijk zingende getracht moeten hebben "gegen England zu fahren".

Is het waar dat er met deze omvangrijke kok iets gaande is wat we in de verste verte niet bij deze zachtvaardige mens zouden vermoeden? Wie van ons zal zeggen wat er achter zijn overal huist, maar dat onwillekeurig herinneringen in ons opwekt aan Dr. Jekyll en Mr. Hyde, de zachtvaardige medicus en de demonische mens in één wezen belichaamd?

Waarheen gaan onze gedachten wanneer we het kantoortje van de beheerder binnenkomen en we treffen er de zware kok al doende met een stethoscoop de smalle borst van de beheerder af te tasten, onderwijl ernstig knikkende als bewijs van zorgelijke diagnose?

Hoe is het wanneer een aantal mannen-in-houwelyijken-staet, in toenemende onzekerheid aangaande hun tanend huwelijks-potentieel, zich in ootmoed tot de kok wenden met het ernstig verzoek althans drie dagen vóór hun thuisreis de menage klaar te maken zonder kamfer of hoe het zedenkruid anders mag heten?

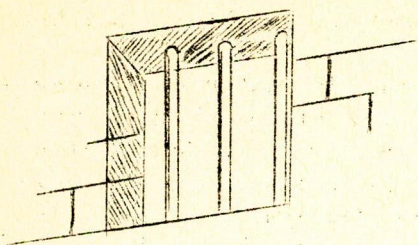
In de late avond rond de tafel van de beheerder heeft het de pret niet mogen drukken, 't verhaal van de ronde kok over de deputatie van ingetogen mannen die werkelijk meenden dat hij, en uit loutere belangstelling vroeg de kamp-dominée aan de beheerder of-ie ook wel uit de kampkeuken at en wat hij er nu van vond..

O nee, de Waarheid zullen we eren en hooghouden terwille van de onkreukbaarheid. Ook van de kok. Maar ze is té koel deze waarheid, een ietsje te verveloos zoals zo heel véél in de kampen, onder de arbeiders, onder de soms zo denders kinderlijke mensen. En dáárom, láát ons die processie van deemoedigen langs de donkere barakken op weg naar een kok; die kok, die duistere kok waarvan het goed is te geloven dat je nooit weet wát hij in z'n schild voert, en waarover alleen maar fluisterend de wildste verhalen de ronde doen.

d'SEE-uy1.

X X X X X

Van achter

VAN ACHTER DE TRALIES

DE EERSTE ONTMOETING.

De titel van dit stukje kan misverstand wekken. Men verwachtte niet het sober relaas van een zoete jeugdherinnering of een vlot kronkeltje om te bevorderen, dat men dit blad léést. Dit stukje is in de eerste plaats bestemd voor de nieuwe geestelijke raadsman voor gedetineerden, die daaraan behoefte heeft. Ik zal het niet hebben over de eerste ontmoeting met de directeur en de staf van de inrichting, waar hij zijn werk zal aanvangen, of met de godsdienstige geestelijke verzorgers, daaraan verbonden. Bij de ontmoeting met de gedetineerden is de raadsman alleen en het is te begrijpen, dat hij zich wel eens afvraagt, hoe het eerste contact tot stand komt. Met hoeveel enthousiasme hij zijn werk aanvaardt, er zal toch altijd enige aarzeling zijn, en enige schroom in het besef van de grote verantwoordelijkheid, die hij op zich neemt.

Wanneer ik thans over die eerste ontmoeting het een en ander wil zeggen, doe ik dit onder tweeërlei voorbehoud. In de eerste plaats heb ik alleen maar ervaring op het gebied van reclasseringsarbeid; -uiteraard ben ik als geestelijk raadsman evenzeer een nieuweling als mijn collega's-, in de tweede plaats wil ik niet aangeven, hoe men het móet doen, maar hoe men het kán doen.

Ik ben sedert enige jaren zg. celbezoeker in de strafgestichten Norgerhaven en Bergveen te Veenhuizen (Norg). Ook had ik een enkele keer contact met een andere inrichting, maar dat was van incidentele aard. Het woord "celbezoeker" is eigenlijk niet juist; beter is het in mijn geval van gevangenisbezoeker te spreken: ik heb te maken met gevangenen, die in gemeenschap hun straftijd uitzitten. De mensen, onder wie ik werk, zijn politieke delinquenten, gewezen N.S.B.-ers, S.S.-ers, enz. Mijn ervaring is dus beperkt. Maar wel heb ik al vele "eerste ontmoetingen" achter de rug.

Nu moet ik beginnen met een bekentenis: ik heb geen vaste manier om de gedetineerden tegemoet te treden, ik werk niet volgens een bepaald schema, maar laat veel van de omstandigheden afhangen. Men maakt kennis met vogels van diverse pluimage, dat merkt men al bij het eerste gesprek en dat maakt een verschillende aanpak noodzakelijk. In het algemeen heeft men zich niet bezorgd af te vragen, waarover men moet praten en heeft men niet bang te zijn dat het gesprek niet vlot loopt: de gedetineerde weet in welke functie de raadsman komt, hij is zelf lid van het H.V., of -en dat zal meestal het geval zijn- hij heeft om contact met een raadsman van het H.V. gevraagd. De volkomen vrijwilligheid hiervan maakt, dat hij in het algemeen de vertegenwoordiger van het H.V. met een zeker vertrouwen tegemoet treedt, bereid om te praten en zijn hart uit te storten. De gedetineerde is een mens in nood, die leeft in een te enge omgeving, hij heeft met zichzelf en zijn medegedetineerden zijn moeilijkheden telkens weer doorgenomen, komt er vaak niet uit, zit in de knoop. Daardoor heeft

hij

hij een neiging tot spreken, schenkt soms reeds bij een eerste gesprek een vertrouwen, waarvoor in de vrije maatschappij een lange kennismaking nodig zou zijn. Men hoeft hem soms maar een enkele vraag te stellen, dan komt hij reeds met zijn noden en problemen tot ons.

Het is dan zaak intens te luisteren naar wat de ander ons toevertrouwt. Luisteren zal altijd een belangrijk deel van ons werk zijn, maar vooral in het begin is luisteren belangrijker dan spreken. Men kent de ander niet, kan zich nog geen juiste voorstelling vormen van zijn persoon en van de situatie, waarin hij verkeert. Daarvoor moeten we eerst veel meer van hem weten. Een beoordeling, laat staan een veroordeling, is nog niet op zijn plaats; men moet o.m. trachten zich zoveel mogelijk gegevens te verschaffen. Valt er een stilte, dan is een volgende vraag voldoende om het gesprek weer op gang te brengen.

Natuurlijk gaat het niet altijd zo gemakkelijk: er zijn gesloten naturen, ook kan er argwaan zijn, zelfs ten aanzien van de bedoelingen van de raadsman, die immers tot de vrije maatschappij behoort, welke de ander heeft uitgestoten. Dan kan men informeren naar zakelijke bijzonderheden (datum en plaats van geboorte, burgerlijke staat, beroep e.d.), gegevens die men zich ook bij de administratie van de gevangenis kan verschaffen, maar die op deze manier tot een gesprekje kunnen leiden. Het is trouwens wel goed deze dingen (ook) aan de gedetineerde zelf te vragen, omdat hij dan dikwijls daarbij bijzonderheden vertelt, die niet in een dossier te vinden zijn. Daarom stel ik vragen van deze aard ook aan de "openhartigen", maar dat behoeft dan niet per se bij het eerste gesprek te gebeuren.

Zoals ik reeds zei, wachte men er zich voor dadelijk een oordeel uit te spreken. De gedetineerde heeft zich vaak omgeven met een muur van zelfverdediging, zodat hij, ook als hij toegeeft schuldig te zijn, toch meent een te zware straf ontvangen te hebben, niet rechtvaardig behandeld te zijn, miskend te worden, enz. Hij kan volkomen te goeder trouw zijn, maar door de situatie, waarin hij verkeert, ziet hij vele dingen niet in het juiste perspectief, geeft hij gemakkelijk een voorstelling van zaken, die niet met de werkelijkheid in overeenstemming is. Daarom moet de raadsman voorzichtig zijn met hetgeen hij zegt; een woord door hem gesproken, heeft altijd een zeker gewicht voor de gedetineerde. Zolang men deze niet goed kent, weet men van te voren nooit, wat de uitwerking is van een terechtwijzing, een woord van instemming, een critische opmerking, een gegeven raad.

Het eerste gesprek draagt dus een oriënterend karakter, de partners weten nog niet wat zij aan elkaar hebben, zij verkennen het terrein; de raadsman houdt zich wat op de vlakte. Dat is niet erg; er zullen immers nog vele gesprekken volgen; dan zal men vanzelf wat meer naar de diepte afdalen, maar men moet niets forceren. Wanneer men naar het doel in het oog houdt: de gedetineerde te helpen het geloof in zijn menselijke waardigheid te herwinnen, het leven te aanvaarden en open te staan voor de mogelijkheden, die dat leven toch nog biedt, ondanks alles. Dat is echter niet te bereiken in een enkel gesprek.

De eerste ontmoeting, met haar beperkte mogelijkheden, kan echter toch al wel bevrijdend werken, doordat zij gelegenheid geeft zich uit te spreken tegenover een ander, die medeleven toont en helpen wil.

Tenslotte nog een enkele opmerking. Hoe lang moet het eerste gesprek duren? Is in het algemeen een gesprek van een half uur voldoende, een eerste keer kan het onderhoud gerust wat langer duren; men zal vaak ervaren, dat een zekere aanlooptijd nodig is en dat men pas na enige tijd tot nauwer contact komt. Wil het gesprek echter niet vlotten, dan aarzele men niet het af te breken, desnoods na een kwartier. In beide gevallen belooft men spoedig terug te komen. Van het grootste belang is het, dat men die belofte dan ook nakomt!

A A N B E V O L E N !

"C A S A B I A N D A".

Bij de firma E.J. Brill, drukkerij en uitgeverij te Leiden, Oude Rijn 33 is verschenen, onder nummer II in de serie "Documentatie-Bladen van het Studie en Documentatiecentrum van het Nederlandse Gevangeniswezen, een overdruk uit het Tijdschrift voor Strafrecht, L X III (1954), pp. 269-286 van het artikel van Mr. W.H. Nagel, getiteld: "Casabianda, de open gevangenis op Corsica."

Een zeer belangwekkende en goed gedocumenteerde beschouwing over een experiment op het terrein van het gevangeniswezen in Frankrijk, die hierbij ter lezing wordt aanbevolen.

=====

DE RECHTEN DER GEDETINEERDEN.

De Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende de nieuwe Beginselenwet Gevangeniswezen behelsde de volgende zinsnede: "Het essentiële element van de straf blijft de vrijheidsbeneming, het ontnemen van het grondrecht, dat de mens het liefste is: nl. de vrijheid om zich te bewegen waar hij wil en om in een zelfgekozen vorm deel te hebben aan de samenleving. Dit strafkarakter kan door een meer dan onder het cellulaire systeem op de menselijke sociale natuur gerichte tenuitvoerlegging van de straf niet verloren gaan....."

De Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal zegt: "De repressiegedachte komt tot uiting in het feit van de vrijheidsberoving, de heropvoeding blijkt uit de wijze waarop de vrijheidsberoving wordt geëxecuteerd."

Dr. G.H. Veringa, die bovengenoemde citaten uit de Memorie van Antwoord aanhaalde in een door hem samengesteld rapport, tekende daarbij het volgende aan: "Deze principes blijken echter momenteel in het geheel niet tot hun recht te komen. De vrijheidsstraf van heden is vaak bedolven onder een zware last van bijkomstigheden, die men dikwijls, ten onrechte, beschouwt als te behoren tot haar wezen. Zeker, vrijheidsstraffen worden niet in een vacuum geëxecuteerd en de realiteit van de institutionaire strafvoltrekking brengt ongetwijfeld strafverzwarende elementen met zich mede. Het zal echter noodzakelijk zijn hier een scherp onderscheid te maken tussen vermijdbare en onvermijdbare strafverzwarende elementen en daarbij niet te snel tot onvermijdbaarheid te concluderen."

Wanneer wij deze woorden van Dr. G.H. Veringa overwegen moeten wij weer denken aan die van Paterson 1): "Men come to prison as a punishment, not for punishment", of aan die van Prof. Pompe: "It is therefore necessary, to accept as a fundamental principle, that the only punitive element of imprisonment is privation of liberty." 2).

1) Sir Alexander Paterson was in leven lid van de Prison Commission en had door zijn wetenschappelijke en stimulerende arbeid grote invloed op de vernieuwing van het Engelse Gevangeniswezen. Zie zijn boek "On Prison".

2) Proceedings of the XII et International Penal and Penitentiary Congress. Vol II pp. 195-196.

Samenvattend komt het betoogde hierop neer:

- a. De gevangenisstraf ontnemt de mens het fundamentele grondrecht, nl. vrijheid van beweging,
- b. Ook een menswaardige tenuitvoerlegging van deze straf neemt het strafkarakter niet weg,
- c. De executie van deze straf in een gesticht brengt bepaalde strafverzwarende elementen mede,
- d. Deze strafverzwarende elementen worden te vaak als behorende tot de straf en als onvermijdelijk gezien,
- e. De bij de wet opgelegde taak van de heropvoeding der gedetineerden komt, tengevolge van het onder d genoemde, niet voldoende tot gelding.

Deze gedachten leg ik ter overdenking aan U voor.

Als eerste wordt hierbij gesteld, dat het rechterlijke vonnis of arrest de veroordeelde levenslang of tijdelijk het grondrecht ontnemt, nl. de vrijheid om zich te bewegen waar hij wil en om in een zelfgekozen vorm deel te nemen aan het leven der gemeenschap. Dit leidt tot verstrekende consequentie ten aanzien van bepaalde andere rechten of de uitoefening daarvan. Zo vervalt voor de veroordeelde, althans ten dele, het briefgeheim. Zo leidt het gedwongen verblijf in een gesticht tot de onmogelijkheid de kiesrechten uit te oefenen of in het merendeel der daarvoor in aanmerking komende gevallen tot een huwelijk bij volmacht met de daaraan verbonden noodzakelijke toestemming.

Dit wil niet zeggen, dat, principieel gezien, alle overige rechten eveneens vervallen. Geheel afgezien van de vraag wat er van de uitoefening van deze rechten gedurende de detentie terecht komt wordt hier dus gesteld, dat er zulke rechten zijn.

Ik meen, dat ergens bij een elk onzer de neiging bestaat om degeen wien het recht op beweging is ontnomen als een rechteloze, alleen nog maar als een "gevangene" te zien. Tot dezelfde grondstemming behoort het gevoel, dat alles wat deze mens nog gelaten wordt, charitas en gunst van de executerende overheid is. Deze instelling nu is zonder meer onjuist. Het is beslist niet zo, dat de op wederaanpassing aansturende tenuitvoerlegging der straf haar wortel vindt in de humanitas van de overheid, die de in wezen rechteloze dan toch wel een volmenselijke behandeling wil laten geworden.

Het juiste uitgangspunt is, dat na ontneming van het grondrecht der bewegingsvrijheid een groot aantal overige rechten onverminderd blijven en dat de inperking van de uitoefening dezer rechten, alleen om overwegingen van praktische aard, of om redenen voortvloeiende uit art. 26 der Beginselenwet, noodgedwongen dus, aanvaardbaar is. En dan nog alleen onder dit stringente voorbehoud, dat die redenen van praktische aard beperkt blijven tot datgene, wat voor een ongestoorde en op de wederaanpassing gerichte tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf strikt noodzakelijk is.

Concreet: De gevangene behoudt zijn volle recht op vrijheid van geloof, van gedachten, van spreken, van contact met familie in de vorm van briefwisseling of bezoek, van zelfontwikkeling en maatschappelijke vorming door studie, lectuur van boeken, kranten en tijdschriften, enz.

Als het departement derhalve eenmaal per week correspondentie en een uur per maand bezoek toestaat, is zulks geen toekennen van gunsten aan rechtelozen, maar de erkenning van grondrechten der gedetineerden, waarvan de uitoefening om reden van praktische aard de executie van

de straf betreffende, beperkt moet worden. In dit licht gezien heeft een gevangene recht op onbeperkte correspondentie of ongelimiteerd bezoek. Dit moeten wij eerst aanvaarden. Pas daarna mogen de volgende overwegingen gelden. De ongestoorde executie der vrijheidsstraf eist censuur van de correspondentie, toezicht bij bezoek en omdat hiervoor personeels- en materiële voorzieningen moeten worden getroffen zullen briefwisseling en bezoek beperkt moeten blijven.

Het wederaanpassingsplan kan verder zekere beperkingen dringend noodzakelijk maken. Voor bepaalde gedetineerden immers kan de ombuiging van de belangstellingsrichting met het oog op hun resocialisatie noodzakelijk zijn. Immers legt art. 26 van de Beginselenwet de overheid de plicht op de wederaanpassing van de veroordeelde aan het maatschappelijk bestel te bevorderen. Maar al te vaak blijkt, dat de door de gedetineerden zelfgekozen vorm van vrijetijdsbesteding bijv. voor deze heraanpassing niet bevorderlijk is. In een dergelijk geval zal de overheid, die de straf executeert, moeten trachten aan de besteding van deze tijd een andere richting te geven (gedacht wordt bijv. aan handenarbeid of studie, in plaats van kaartspelen). Wij dienen hierbij evenwel te bedenken, dat het genoemde artikel zich richt tot de overheid en niet tot de gedetineerde. Deze laatste blijft vrij om de voor hem gedachte penitenciaire behandeling innerlijk af te wijzen. Met andere woorden, de overheid heeft wel recht op het lichaam van de gevangene, maar niet op diens geest. En waar wij hier over spreken is niet de taak van de overheid, maar het karakter van de straf. En hiertoe behoort het recht van de gestrafte op geestelijke vrijheid.

Zelfs in geval het praktisch toegepaste regiem hetzelfde is, is het van ongekend grote betekenis, dat wij op deze wijze en geen andere tot inperkingen van een aantal fundamentele rechten concluderen.

Ook ten aanzien van andere rechten geldt hetzelfde. De strafvoltrekking in een gesticht, de institutaire strafvoltrekking, brengt automatisch beperkingen mede, zoals een vaste dagorde, verplichting tot arbeid, uniforme kleding en voeding. Vooral wat de kleding betreft is het verband met de executie van de straf duidelijk. Immers moet de gedetineerde uit een oogpunt van beveiliging als gevangene herkenbaar zijn. Ten aanzien van de overige genoemde beperkingen geldt, dat men die in iedere grote leefgemeenschap aantreft, zoals het ziekenhuis, kostschool, enz.

Principieel sta daarbij voorop, dat al deze beperkingen nimmer als strafverzwarende elementen bedoeld mogen zijn, al zullen zij in feite wel als zodanig door de gedetineerde ervaren worden. Bij elke beperking heeft men echter te bedenken, dat deze slechts aanvaardbaar is om redenen van praktische of therapeutische aard. Zij zullen dus steeds het karakter van "noodgedwongen" moeten dragen. Aanvaardbaar is verder, dat op grond van de institutaire strafexecutie, een zekere mate van gelijke rechten voor allen geldt. Zo zal men bij de principiële erkenning van het recht der gedetineerden op het onbeperkt lezen van kranten en tijdschriften dit recht kunnen beperken, door dit aantal vast te stellen en wel terwille van het voorkomen van een te grote ongelijkheid tussen de gedetineerden onderling, omdat deze nu eenmaal van financiële draagkracht verschillen.

Toch is het met aarzeling, dat ik deze gelijkschakeling der gevangenen aanvaard. Er is werkelijk al genoeg nivellering en te weinig individuele behandeling.

Mag ik, alvorens het hier betoogde in enkele stellingen neer te leggen, door middel van een concreet voorbeeld nader demonstreren wat hier is bedoeld. In een tweetal gestichten zal een proef worden genomen met afsluitbare kastjes voor gedetineerden. In dit kastje kan de gevangene alle tot zijn intiem persoonlijk behorende zaken, zoals brieven enz., opbergen. Ieder

personeelslid , dat tot de bewaring behoort, kan op elk oogenblik in het bijzijn van de gedetineerde opening van het kastje verlangen en de inhoud ervan controleren. Waarom nu is dit verheugend? Niet om die kastjes als zodanig, maar wel omdat hierdoor erkend is, dat de ontneming van het grondrecht der vrijheid van beweging, de gevangenisstraf dus, niet betekent dat de veroordeelde nu ook geen recht meer zou hebben op "privacy". Dit recht heeft hij en wij hebben het te eerbiedigen, zolang de uitoefening ervan de goede gang van zaken bij de executie der straf niet belemmert. Behoeft hier nog gezegd te worden, dat het hier gestelde, niet wil zeggen, dat we de eenmaal uit noodzaak gestelde beperkingen nu ook maar slapjes hanteren?

Dit is juist vaak de misvatting, dat men soepelheid bij de toepassing van gestelde regelen als de vernieuwing beschouwt. Neen, vernieuwing is iets gans anders, te weten een principieel aanvaarden, dat:

- a. de bij vonnis of arrest opgelegde onvoorwaardelijke gevangenisstraf de veroordeelde slechts het grondrecht ontnemt van vrijheid van beweging, dat dit verregaande consequenties heeft ten aanzien van een aantal andere rechten, dat evenwel een aantal overige rechten in principe ten volle gehandhaafd blijft,
- b. het toestaan van deze rechten aan gevangenen geen gunst van overheidswegen is, maar de consequentie van de erkenning van de onder a genoemde rechten,
- c. de uitoefening van deze rechten haar grenzen vindt in de ongestoorde executie van de door de rechter opgelegde gevangenisstraf. Dat deze in vele gevallen gebonden zal zijn aan de organisatorische en technische mogelijkheden (beveiliging, censuur, toezicht bij bezoek e.d.). Dat de grenzen verder, gezien de door art. 26 van de Beginselenwet aan de overheid opgelegde taak, noodzakelijk kunnen zijn, in verband met de heropvoeding van de delinquent. Waarbij deze laatste evenwel het recht behoudt deze op zijn resocialisatie gerichte inperkingen te aanvaarden of te verwerpen. De overheid immers heeft slechts het recht op zijn lichaam, niet op zijn geest.
- d. Met grote voorzichtigheid kan worden gesteld, dat de inperking der fundamentele rechten soms noodzakelijk kan zijn, teneinde een te grote ongelijkheid in de behandeling der gedetineerden te voorkomen.
- e. alle bedoelde beperkingen van de uitoefening van rechten als strafverzwarend moeten worden aangemerkt en alleen dan verontschuldigd zijn, wanneer zij onvermijdelijk zijn.
- f. zonder principiële aanvaarding van het hier gestelde de basis ontbreekt voor de wijze van executie der straf, die gericht is op de heropvoeding.

Tot op dit oogenblik heb ik gesproken over veroordeelden. Derhalve moet, om alle onduidelijkheid te vermijden, nog gewezen worden op de speciale plaats, die de in bewaring gestelden, waarvan het merendeel preventief gedetineerden, in het gevangeniswezen innemen. Ten aanzien van hen is nog geen enkele vrijheidsstraf opgelegd. Penitentiaire behandeling kan hier dus nimmer een motief zijn voor de oplegging van beperkingen. Trouwens op dit punt is de wet uitermate duidelijk. Art. 62, 1e lid Wetboek van S.V. (Art. 76 W.v.S.V. verklaart deze bepaling van toepassing op de zich in voorlopige hechtenis bevindende personen) zegt: "De in verzekering gestelde personen worden aan geen andere beperkingen onderworpen, dan die voor het doel hunner opsluiting of in het belang der orde volstrekt noodzakelijk zijn."

Zouden al degenen, die met de preventief gedetineerden van doen hebben deze regel steeds tot leidraad van hun overwegingen en beslissingen maken?

Ik hoop, dat wij in grote lijnen ons achter de gegeven beginselen zullen kunnen stellen en zo een grondinstelling kunnen vinden voor de waarachtige vernieuwing van de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf.

Rede d.d. 16 Februari 1955 gehouden door Dr. J.v.d. Grient, hoofd van de Sociale Dienst van het Directoraat-Generaal van het Gevangeniswezen, op een vergadering van directeuren van strafgestichten, en met zijn toestemming hier overgenomen.

=====

DE NIEUWE BEGINSELENWET VOOR HET GEVANGENISWEZEN.

Op 10, 11 en 12 Mei 1954 zijn de hoofden van bewaking in de onder het Gevangeniswezen ressorterende strafgestichten te De Steeg in conferentie bijeen geweest. Bij deze gelegenheid is door Mr. M.A. Petersen een inleiding gehouden over de nieuwe Beginselenwet, die een goed inzicht geeft in dit fundament van ons huidige gevangeniswezen. We prijzen ons gelukkig, dat we deze inleiding hier mogen overnemen en we zijn ervan overtuigd, gezien de belangstelling voor de Beginselenwet bij de geestelijke raadslieden in de strafgestichten, waarvan zij tijdens hun eerste landelijke bespreking op 29 en 30 Januari 1955 duidelijk blijkt gaven, dat ook zij blij zijn met de publicatie van dit overzicht. Het is de moeite van een grondige bestudering waard.

=====

De nieuwe Beginselenwet voor het Gevangeniswezen is een Wet van 21 December 1951, die pas met de nieuwe Gevangenismaatregel op 23 Mei 1953 in werking is getreden. Uit de termen nieuwe Beginselenwet en nieuwe Gevangenismaatregel volgt, dat er voor 23 Mei 1953 andere wettelijke regelingen golden.

Alvorens de betekenis van de nieuwe Beginselenwet uiteen te zetten volgt eerst iets over het verleden en de wordingsgeschiedenis.

Zoals voor iedere organisatie in het maatschappelijk leven een complex van normen (geboden en verboden, waarbinnen die organisatie haar doel moet nastreven) is vastgesteld zo kende en kent ons Gevangeniswezen ook een normen-complex met betrekking tot de executie van door de rechter opgelegde vrijheidsstraffen.

Het normen-complex van het Nederlandse Gevangeniswezen was tot 23 Mei 1953 vastgelegd in het Wetboek van Strafrecht, de oude Beginselenwet, de Gestichtenwet van 1884 en de oude Gevangenismaatregel.

De verhouding tussen deze vier regelingen was als volgt. In het Wetboek van Strafrecht waren de fundamentele bepalingen omtrent de tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen opgenomen, waarop hieronder nader zal worden teruggekomen. De Gestichtenwet wees op grond van het bepaalde in artikel 22 van het Wetboek van Strafrecht de gestichten aan, waar de diverse vrijheidsstraffen worden ondergaan, terwijl in de Beginselenwet op grond van meergenoemd artikel de beginselen betreffende de inrichting en het beheer der gestichten, de verdeling der gevangenen in klassen, de arbeid, het onderwijs, de godsdienstoefeningen en de tucht waren vastgelegd, welke

beginselen

beginselen nader uitgewerkt waren in de gevangenismaatregel.

Het bij de inwerkingtreding van het Wetboek van Strafrecht in 1886 ingevoerde penitentiare stelsel, dat formeel tot 23 Mei 1953 gold, was in principe een cellulair stelsel. Het cellulaire stelsel, dat als een reactie is te beschouwen tegen de uitwassen, welke de gemeenschappelijke opsluiting van ongeselecteerde groepen gevangenen te zien gaf, dankt haar ontstaan aan de gevangenshervorming der Quakers in Pensylvanië in de eerste helft der 19de eeuw. Dit stelsel, dat zich in verschillende varianten (Auburn-stelsel) snel over de Verenigde Staten van Amerika verspreidde, doet in 1850 in ons land zijn intrede bij de opening van de cellulaire gevangenis te Amsterdam (het tegenwoordige Huis van Bewaring I). Zoals reeds boven vermeld, is in 1886 het cellulaire stelsel als het in hoofdzaak geldende systeem van tenuitvoerlegging van gevangenisstraf ingevoerd.

Artikel 11 van het Wetboek van Strafrecht bepaalde n.l., dat gevangenisstraf van 5 jaar of minder en een gevangenisstraf van langere duur gedurende de eerste vijf jaar in afzondering wordt ondergaan.

Als uitzondering op deze grondregel (art. 12 Wetb.v. Strafrecht) werd afzonderlijke opsluiting niet toegepast op:

- 1 hen, die de leeftijd van 14 jaar nog niet hadden bereikt;
- 2 op gevangenen boven de leeftijd van 60 jaar;
- 3 op gevangenen die daarvoor na geneeskundig onderzoek ongeschikt bleken te zijn.

De tweede bres in het uniforme cellulaire systeem werd geschoten bij de wet van 25 Juni 1929, welke de Minister van Justitie de bevoegdheid gaf, gevangenen in een beperkte gemeenschap voor bepaalde doeleinden (onderwijs, godsdienstonderwijs, arbeid, ontspanning) te brengen.

Voorts werd bij de invoering van het instituut der Jeugdgevangenis in 1937 bepaald, dat een beperkte gemeenschap mogelijk was, terwijl in de hoogste klassen de straf in algehele gemeenschap kon worden doorgebracht.

Het in principe cellulaire stelsel werd echter geheel doorbroken door de z.g. Noodwet 1918.

Ingevolge artikel 1 van deze noodwet n.l., die in verband met het zich in 1918 wegens de buitengewone omstandigheden voordoende gebrek aan plaatsruimte in de strafgestichten tot stand kwam, kon elke gevangenisstraf in gemeenschap worden ondergaan.

De Gestichtenwet wees met name de plaats der gestichten aan, waar de gevangenisstraf in gemeenschap werd ondergaan en wel de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden voor de levenslangen en de met meer dan 5 jaren gestraften, de Bijzondere Strafgevangenis te 's-Gravenhage voor de z.g. cel-ongeschikten en de Bijzondere Strafgevangenis voor Jonge Mannen te Zutphen voor de daartoe veroordeelden.

Het op de hierboven geschetste grondslagen gevestigde Gevangeniswezen was naar veler inzicht verouderd, al was een geleidelijke ontwikkeling vóór de tweede wereldoorlog waarneembaar.

Het Gevangeniswezen is echter op twee wijzen tijdens en na de oorlog in de belangstelling van ons volk gekomen. En wel in de eerste plaats doordat vele goede Nederlanders als gevangenen van de Duitse bezetter voor het eerst van hun leven onder voor hen zeer benarde omstandigheden kennis maakten met onze gevangenis en een modernisering als een om een oplossing vragend probleem hebben ervaren.

In de tweede plaats: De massale onderbrenging van politieke delinquenten na de bevrijding van ons vaderland. Voor deze toevloed van gedetineerden bleek de plaatsruimte in de bestaande strafgestichten te enenmale

onvoldoende, zodat tot overbrenging in speciale bewarings- en interneringskampen moest worden overgegaan.

In deze kampen konden, mede door de omstandigheden, experimenten op het gebied van de strafvoltrekking ondernomen worden, welke ook een modernisering van het gevangeniswezen hebben gestimuleerd.

Ook internationaal was tezelfdertijd een beweging van vernieuwing van de gevangenisstelsels aan de orde. In dit verband zij gewezen op Zweden, dat in 1945 een nieuwe gevangeniswetgeving invoerde, terwijl Engeland in 1948 zijn Criminal Justice kreeg.

Door de Minister van Justitie, Mr. Kolfschoten, werd op 1 Maart 1946 een commissie ingesteld, die tot taak had na te gaan, welke maatregelen voor de verdere uitbouw van het Gevangeniswezen getroffen dienden te worden, ten einde een meer wetenschappelijk verantwoorde tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen mogelijk te maken.

Deze "Uitbouwcommissie" bracht op 1 September 1947 haar rapport uit, waarin verschillende uitgewerkte voorstellen met betrekking tot de modernisering van het Gevangeniswezen, voor zover deze binnen het kader van de bestaande wettelijke- en materiële mogelijkheden te realiseren waren.

Nadien zijn, mede naar aanleiding van dit rapport, verschillende maatregelen in het Gevangeniswezen genomen en voorbereid, waarbij te denken is aan de selectie der gedetineerden over naar regiem gedifferentieerde strafgestichten, de sociale verzorging, de intensivering van de geestelijke verzorging, onderwijs, lichamelijke opvoeding, ontwikkeling en ontspanning.

De toenmalige Minister van Justitie, Mr. Wijers, heeft gemeend de ter hand genomen uitbouw en de daaraan ten grondslag liggende principes, die het formeel nog bestaande cellulaire systeem ondergraven hadden, in een wet te moeten formuleren, opdat de volksvertegenwoordiging ook haar oordeel over deze modernisering van het gevangeniswezen kon uitspreken.

Bij Koninklijke Boodschap van 6 April 1949 werd de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet tot vaststelling van de nieuwe Beginselenwet Gevangeniswezen en de daarmee verband houdende wijzigingen van de Wetboeken van Strafrecht en Strafvordering aangeboden.

Doen dit wetsontwerp door de Staten-Generaal was aangenomen en de nieuwe Gevangenismaatregel tot stand was gekomen zijn de oude Beginselenwet van 1886, de Gestichtenwet, de Noodwet 1918 en de oude Gevangenismaatregel vervallen. Het normen-complex van het Gevangeniswezen bestaat thans uit het Wetboek van Strafrecht, de nieuwe Beginselenwet en de nieuwe Gevangenismaatregel.

De artikelen 11 en 12 van het Wetboek van Strafrecht luiden nu als volgt:

Artikel 11. Gevangenisstraf wordt naar gelang van de persoonlijkheid van de veroordeelde in algehele of in beperkte gemeenschap dan wel in afzondering ondergaan. (Hieruit blijkt, dat het cellulaire systeem is verlaten).

Artikel 12 Iedere gevangene wordt voor zoveel mogelijk geplaatst in een gesticht, welks regiem het meest met zijn persoonlijkheid strookt, waarbij zowel op de duur der straf als op reclasseringsmogelijkheden voor de gevangene wordt gelet.

Het artikel 22, het basis-artikel voor de nieuwe Beginselenwet en Gevangenismaatregel, is als volgt geredigeerd:

De indeling en het beheer van en het regiem in de gevangnissen en huizen van bewaring, de arbeid, de bestemming van de opbrengst van de verplichte arbeid,

de geestelijke, culturele en sociale verzorging en de tucht worden, naar beginselen bij de wet te stellen, geregeld bij algemene maatregel van bestuur.

De nieuwe Beginselenwet is verdeeld in 12 Titels. Hieronder zal op de belangrijkste bepalingen van de verschillende Titels commentaar gegeven worden.

(Wordt vervolgd).

=====

Aan de lijst van geestelijke raadslieden, die zijn voorgedragen voor het werk in de gevangenissen en huizen van bewaring kunnen de volgende namen worden toegevoegd:

H. W. van Hoorn	-	Oosterbeek	-	Pietersbergseweg 34.
C.M. Plomp	-	Wageningen	-	2e Buurtseweg 1a.
A.J. Wittenberg	-	Zutphen	-	Schimmelpennincklaan 7.
P. Rogge	-	Hengelo-0	-	Asterstraat 9 ^b
J. Scheper	-	Zwolle	-	Korenbloemstraat 48

=====